

Figyelemre méltó az elbeszélés időszervezete. A történet ideje két év és három nap, ebből két hét eseményeit emeli ki a szerző, s mindezt úgy mondja el négy oldalon, hogy az ábrázolt két héten keresztül a két évet is belátja az olvasó. Érdekes már csak érdekes szervezete miatt is elolvasni; de külön értéke még e rövid történetnek, hogy minden álszentségmentes, őszinte.

A *Természet* ciklusba tartozik még a *Tavaszdik a Kútásó utcában* című életkép, amiről már nem sokat lehet mondani. (Csak zárójelben tűzöm ide — ennek a ciklusnak már nincsenek olyan szoros összetartó erői, mint az előző kettőnek.) S ahogy az imént már jeleztem, a Mandula-történetnél már abbahagyhatjuk a kötet olvasását, az utolsó, *Tárgyak* ciklus írásait már nem is említem részletesebben. Általános jellemzőjük, hogy itt már igazán szubjektív a szerző hangja, olyannyira, hogy az már a partikularitás érdektelenségébe vág át. Ezek az írások már nem egy belső élmény dokumentumai, hanem egyszerű leltározása a szeretet-polcok tárgyainak.

Ifjúsági olvasmánynak készült mű a *Vörösbeigy*, s tisztelnünk kell a szándékot, hogy írónk a múltnak emléket kíván állítani. Nem hiszem azonban, hogy a szándék ehhez elegendő, mégha csak tárgyakról van is szó. Ha jól emlékszem, Mallarmé volt az, aki szobájának tárgyait is megénekelte — jó versekben, Németh István prózájának ez nem sikerült. Kötetének utolsó ciklusa lapos és élettelen, se látás- és ábrázolásmódjában nem hoz érdekeset, sem értékeset.

S valahogy ilyen az egész kötet. Lépre ment a *Vörösbeigy*.

FEKETE J. József

COULEUR LOCALE VAGY METAFORA?

Utasi Csabának a Kalangyáról szóló „bölcsezdoktori értekezése” újra felveti a couleur locale kérdését. Az értekezés megvédésekor érezni lehetett, hogy e körül a fogalom körül vannak félreértések. Foglalkozni kell hát vele, hátha jelentős dolgok tisztázódnak.

Szenteleky, mint ismeretes, élete vége felé, azaz amikor a Kalangyát szerkesztette, s szervezője, vezére volt akkori irodalmi életünknek, a couleur locale-ra építette irodalmi nézeteit, szerkesztői munkájának is ez volt (egyik) alapszempontja. Nem egy írásában fejtegette véleményét, magyarázta álláspontját. Kétségtelen, hogy nem alakította ki szemléletét véglegesen és határozottan, néha enyhítette is követeléseit, azt is mondhatnám, hogy elmosta kissé a couleur locale körvonalait. Mégis úgy tartja az irodalomtörténet, hogy a couleur locale Szentelekyvel vonult be irodalmunkba. (Bori Imre három pontban foglalta össze Szenteleky couleur locale elméletének lényegét.) S talán azért, mert lírai egyéniség volt,

s gondolatait nem fejtette ki rendszeresen, módszeresen, nagyobb elméleti munkát sem hagyott hátra, a couleur locale-nak nálunk elég furcsán alakult a sorsa. Utasi meg is jegyzi értekezésében, hogy a couleur locale-t dilettánsok spanyolfalnak használták. Szenteleky ugyanis hagyta elméletét a levegőben lebegni, szinte eszményi célként, ábrándként, nem helyezte szilárd alapra, s habár sokszor írt róla, csak töredékeket találunk erről életművében.

Már Szenteleky életében, de főleg halála után néhány író — egy részük dilettáns volt és maradt — szó szerint értelmezte ezt a tételt, habár Szenteleky az *Akácok alatt* előszavában épp ettől óvott: „...a sokat emlegetett couleur locale-t nem szabad szó szerint érteni. Nem az a fontos, hogy... a környezet színei megfeleljenek az idevaló táj színeinek. A szellem a fontos. A szellem, amit az író a színeken túl megérez, s amivel az író némi közösséget érez.” (Az aláhúzás az enyém. T. L.) Hát ez az! Mintha érezte volna a szó szerinti értelmezés veszélyét, s azt, hogy a *szellemet* kevesen — a kiválasztottak — tartják majd csak fontosnak. Talán azért is, mert sejtette, hogy ez a *szellem* olyan általános fogalom, melyet mindenki a maga szája íze szerint magyarázhat. Regionalizmussá fajulhat (ha ugyan ez minden esetben főbenjáró bűn), melynek jelei ma is nagyon világosan megmutatkoznak azoknak a műveiben is, akik nem hívei sem Szentelekynek, sem a couleur locale-nak. Természetesen vannak, akik Szenteleky szellemében vállalták az elkötelezettséget, s a couleur locale jelszavának állandó ismételtetése nélkül *vajdasági* inodalmat alkottak — s alkotnak ma is —, s műveikbe beszivárog ennek a tájnak a levegője („a színeken túl”), melyet Szenteleky emlegetett.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy bárki pontosan meghatározta, amit, mint mondtam, Szenteleky Kornél sem fogalmazott meg egészen egyértelműen, irodalomelméleti szinten. Talán vissza kellene mennünk Taimé-ig, kibányászni belőle a lényegét (ha az megfelel a Szenteleky-féle fogalomnak), vagy egy kis antológiát összeállítani Szenteleky gondolataiból a couleur locale-ról, s megpróbálni rendszerezni az egészet. És talán fölsorakoztatni az ellentétes véleményeket, Szirmai nézeteit stb. Aztán végigelemezni, mi lett a couleur locale-ból Szenteleky halála után, és később, a 40-es évek elején hogyan született meg az ún. — és elmarasztalt — regionalizmus (vagy valami más, amit összevetésztünk vele), s végül, hogyan találkozhatott a dilettantizmus a couleur locale-lal, miért volt szüksége rá, hogyan hatott Szenteleky életében, halála után mind a mai napig írókra, művekre. És talán a couleur locale-lal való visszaélésekre is több fényt kellene deríteni: mikor művészet és mikor giccs az, ami összefüggésben áll vele.

Ha mindezt elvégeztük, azt hiszem, választ kapunk irodalmunk lényeges kérdéseinek egyikére: mit akart a couleur locale-lal Szenteleky Kornél, mi volt a lényege, célja ennek az elméletnek, s mi volt később szerepe irodalmunkban. Csak a pillanatnyi szükségletek hívták életre,

taktika volt, vagy egy irodalom elméleti alapjának szánta Szenteleky? Vajon valóban csak a couleur locale, a *szellem* követelése volt, vagy (tudatosan vagy öntudatlanul) mást (is) akart velle Szenteleky Kornél is, az írók is, akik elfogadták és alkalmazták, sőt később is hirdették. Arról is kellene beszélgetnünk, nem volt-e — már Szenteleky Kornélnál, de később is, sőt főleg később, nehezebb időkbén — a couleur locale metafora. Annak a metaforája, amit nem lehetett kimondani. Hisz irodalomról, költészetéről van (és volt) szó. S nem lehetetlen, hogy annak az irodalomnak, melyet Szenteleky szervezett meg, vagy akart megszervezni, elméleti alapja egy máig megfejtetlen, feloldatlan trópus.

TOMÁN László

EGY HAGYOMÁNYMENTŐ VÁLLALKOZÁSRÓL

Tőke István: *Mosolygó Tisza mente*. Zentai, Zenta környéki élcak, népi anekdoták. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1983.

Az anekdota ki nem adott, rövid mulatságos történet; eredeti értelmében kiemelkedő (történeti) személyiség hétköznapijait, kalandjait, emberi gyengéit vagy szellemes mondásait bemutató kis elbeszélés. Tágabb értelemben az egykorú társadalomra jellemző tipikus alakot mutat be, tipikus eseteket mond el. Egyetlen epizódból áll, vagy kettőből, ilyenkor a második az elsőt teszi nyomatékosabbá. Karakterizáló készséget, tömör, ötletes fogalmazást, jó formaérzéklet igénylő műfaj. A népi anekdota felkutatása és feldolgozása eléggé elhanyagolt területe a magyar néprajznak, pedig a műfaj napjainkban is eleven, ezt bizonyítják Erdész Sándor, Vő Gabriella és mások közleményei. Ezért is kell örömmel köszöntenünk a közelmúltban elhunyt közismert pedagógus, Tőke István könyvét, a *Mosolygó Tisza mentét*, melyben a zentai és Zenta környéki népi anekdotákat teszi közzinccsé a gyűjtő.

A kötet anyaga több évtizedes szorgalmas gyűjtőmunka eredménye, aminek szövegeit a gyakorló pedagógus jó érzékekkel vetette papírra adatközlőtől. Tőke István Topolya egyik szegénynegyedéből indult el; származása, a népnyelv magába szívott levegője, a népi környezetben több évtizeden át végzett munkája fontos tényezők annál a feladatnál, amit vállalt, hogy a közvetítő szerepében is hű maradhasson alanyai szemlélet- és gondolatmenetéhez, nyelvi eszközeihez. Ezzel magyarázható, hogy Tőke gyűjteményét nem a néprajzos szakember tárgyilagos modora határozza meg, hanem azé az emberé, aki nemcsak mint közvetítő adja tovább az adatokat; emlékezik is. Innen az együttérzés, szeretet, amivel körülveszi, beszélgeti, fellépteti alakjait. Tőke István majd négy évtizeden át, egész pedagógusi pályafutása alatt szoros kapcsolatban állt azokkal,